ljubavna igra s morem

More me dočekuje razneženo. Izbacuje bezbroj malih talasa na obalu, kao da tiho govori sa šljunkom ili ogovara pristaništa i druga daleka, još nevidjena primorja. Tako je pitomo i umiljato da je gotovo da vam pokorno liže noge kao pas. Jezik mu je topao, pomalo bockav od soli i tako slatko golicljiv da ne možete da se uzdržite a da ne zamenite svoju gradjansku odeću za jednu drugu, od sunca i raznih vrsta pigmentne flore. Jer takvo je i more — golo i prozirno do svojih najtoplijih skrivenih nedara, i vi ste neizbežno prevareni da mu se predate odmah celi.

U zanesenoj zaljubljenoj igri ono ljubi kamen, miluje plaže i neodoljivo nasukuje se na stene, ali bezbolno kao žena koja i pored najvećeg nanesenog bola ostaje fizički cela i nepovredjena. Poseduje toliko oblina koje su deljive do beskonačnosti, a ipak celo je samo to — jedna oblina od tople i sveže ženske puti.

Šum talasa me zanosi; izgleda kao da je more do sada dalo poljubaca kao nijedna druga žena, pa čak ni kurva. To ne znači da je izgubila sposobnost da ljubi. Naprotiv, ono nesmanjenom žestinom produžava da ispira pesak, da ljubi široka bedra dokova. Toliko pljeskanja, toliko šljapkanja, toliko ljubljenja je skriveno u tim mesnatim ručicama, u tim nabubrelim vrelim usnama koje ljube svuda gde stignu. Pljesak se produžuje duž čitave obale. Nema bolje ljubavnice od mora. Bar je ja nisam sreo. Njeno ogromno telo možete da imate gde hoćete i kad hoćete. Prići ćete joj, zato što je bije takav glas, sa prezirom kao običnoj prostitutki koja je imala mnogo najvrlijih i najboljih muškaraca iz čitavog sveta, a zatim, ako vam dopusti, saznaćete da ste je imali prvi put. Istegnuće vam sve mišiće, a ona će opet ostati nedirnuta.

Već posle prve vanbračne noći (jer, posle svega, ako je dobra ljubavnica i žena na svom mestu, sa morem ne možete da se oženite; to bi vas odvelo previše daleko) more dobija neki poznati dah, čiji besramni i golicavi miris više i ne osećate. To znači da se niste samo privikli na njegovo disanje, pa ni na njegovo zardjalo hrkanje u pretoplim neispavanim noćima, već da ste u uzajamnom odnosu zamenili utrobe i svu iznutricu, pa više ne znate gde započinje vaš i gde se završava njegov miris.

Zamena je potpuna i sada možete da budete sigurni da bar za jednu nedelju posle rastanka ni ono neće biti nekoliko noći mirno i da će se uz ogromne uzdahe valjati po svojoj postelji usamljeno. Za duže ne bih mogao da vam garantujem. Činjenica je da njegova postelja ipak ne može da izdrži da bude dugo vremena prazna, a to vam je ipak nekakva garancija da će vas i sledećeg puta primiti kod sebe kao kod kuće.

* * *

U podne krije toliko mnogo ogledalaca koja seku, bodu i oslepljuju, da panično zatvaram oči. Kada ih ponovo otvorim, gledam kako se na tavanici moje sobe odigrava krvava drama iz stripova i strašnih filmova, s tom razlikom što sam u njoj prinudjen da učestvujem i ja. Sada je i krv dobila najrazličitije boje iz spektra.

* * *

Trenutno je more toliko tiho i mirno da izgleda kao da spava. Ali, ne, vi još ne znate za njegovu perfidnost; to je njegovo ljubomorno zeleno oko koje me vreba na obali. Svuda me prati u korak i od njega prosto nemam mira, nigde da mrdnem. Popneš li se na neki vrh, na neku kulu ili tvrdjavu u unutrašnjosti kopna, a ono te opet odozdo, stostruko uvećano u očima, fiksira i upozorava. Razume se da od njegovog oka nigde ne možeš da se sakriješ, još kad se nalaziš na jednom djavoljem Lošem ostrvu, znači u samim njegovim zagušljivim zagrljajima. Djavo ga odneo, od kad sam postao tako verān i neprevrtljiv? Ko je kriv tom moru pa hoće da se veže za moj rep?

I dok planski pripremam novu preljubu, naslućujem u čemu se sastoji njegov ljubavnički poziv — da se zagnjurim u njegove dubine ili da se izgubim u njegovoj širini. Eto koliko ljubav može da bude destruktivna i davljenička, a govore još da čoveka čini boljim nego što je. Bar ona ljubav za koju se zalažem ja. Ili se možda zavaravam? A ako se nekada i udavim u tom ogromnom kiklopskom oku, učiniću to samo zato što će mi dosaditi glupa ljubomora zelenookog demona.

* * *

Moja ljubav dobija blagoslov dok stojim oslonjen na jedan zgodno pronadjen kamen od crkve sv. Martina, tačno ledjima okrenut freskama madona i svetaca iz neke Rafaelove škole na unutrašnjoj strani zida. Sa jednom sam od mnogobrojnih kćeri mora, ali ne nalazim da sam ga izneverio, jer sam duboko ubedjen da je sve što se kreće i diše na ostrvu začeto od morske pene koju povazdan ovo ludo i pijano more izbacuje na obalu.

Za sve vreme dok stojimo oslonjeni na zid, kroz ošamućena čujemo kako bruje zvona i kako uplašeni galebovi kriče prodornim plačem deteta. Zatim sedamo na jednu klupu na samom rtu u moru i palimo cigaretu. Ne znam kako se desilo da se i ovo ubroji u ritual blagoslova mo je ljubavi, ali mi pušenje pomaže da se osetim religiozan i da kontempliram o svojoj vezi sa bogovima koji su zapaljeni.

Evo smo na Susaku — fatamorgani degenerisane lepote. Ovde žive ljudi kojima je čvrsti zagrljaj s morem doneo degeneraciju kao najstrašniju kaznu koja može da se dodeli ljubavnicima i obožavaocima lepote. Za pedeset godina nije zabeležen nijedan slučaj ukrštanja sa podanicima kopna ili drugih ostrva. Nekada je ovaj narod brojao dve hiljade ljudi, danas ih ima samo dvesta, posle nekoliko decenija možda neće ostati nijedan. More je ovde pokazalo svoj najsvirepiji lik ljubavnika i, kao neki čudovišni gigant iz bajki (ko zna, to je možda i sam Polifem, sin Posejdonov) koji svaki dan uzima najlepšu devicu, siše čovečju krv i baca njihova tela na stene kao prazne ispijene mehove. Njegova strast je postala ubistvena, a njegova lakomost kanibalska.

Pa ipak, nema ničeg neobičnog u izgledu ovih ljudi. Njihova lica su skromna i smirena kao i sva druga. Devojke nose široke suknje sa podsuknjama izvezenim u živopisnim šarama, izmedju kojih ćete lako prepoznati znak smrti, a noge, koje im se vide do iznad kolena, veoma su bele i lepe. Iznenadjuje fizička lepota ovih ljudi, nad kojima biologija iskaljuje svoj najsvirepiji zakon. Pa ipak, ako je ova lepota degenerisana, onda blago ružnima — osemenjivačima ljudskog roda.

Njihova degeneracija povećava famu o njihovoj degeneraciji. Jedan Švaba se sprema da fotografiše mladića sa ostrva, mladić odbija i traži da bude nagradjen hiljadarkom. Švaba, razumevajući, osmehuje se i daje. Drugi turisti stoje letargično i pomalo uplašeno, kao da će biti zaraženi eventualnim dodirom. Zatim se nadvoje-natroje ukrcavamo i tek kada se čamac udalji na pristojno rastojanje oživljuju stari razgovori i šale koje teraju na povraćanje. I dok se na horizontu pomalo gubi fatamorgana lepote, pitam se nisu li medju nama pravi degenerici od kojih smo nužno svi mi zaraženi. Naravno, ako je lepota degenerisana, zaraza je opšta.

* * *

Posmatrajući nekoliko dana široko razastrti život mora i onaj oko njega, sasvim mi je razumljivo zašto se Renesansa pojavila prvo na obalama ovog, južnog mora. Pored jednog ovakvog mora dovoljno je da se samo zagnjurite u njega i, ako postignete potrebnu ljubavničku ekstazu, vi izlazite napolje potpuno regenerisani, ako hoćete menjate veru ili izmišljate novu religiju, svlačite staru kožu i oblačite sasvim novu od svile koja je po svome rumenilu slična zalasku. More vam oprašta sve grehove i odmah vam tu nudi novu šansu da zgrešite s njim samim.

Pri svemu tom, kao u svakoj drugoj slobodnoj situaciji, i ovde je potrebna maksimalna doza rizika — svesnost o izopačenju, o prevrtljivosti, opasnosti, ludilu, smrti.

* * *

Rastući s plimom, more odjednom dobija svoju mušku boju. Bubre mu sve vene i mišići i rosi se znojem dok napada plažu koja je, kao neka šiparica, bila za sve vreme previše razodevena. Tako je, zrela žena ne može da krije svoje obline duže vremena nevidjene i nedirnute. Sada se more žedno nabacuje na nju i nosi čitave kolonije najrazličitijeg semena — šišarke, žireve, morske trave, planktone, ikre — i prosipa ih sa poslednjim dahom na vreli pesak plaže.

Tamo gde je bila plaža, sada će se roditi lepa šuma ili će biti pobačeno gusto šiblje, a more će izabrati drugu plažu za udvaranje.

* * *

Danas je praznik — Santa Domenika, i na susednom brdu vidim kako se od jedne do druge kalvarije sporo kreće litija žena, devojaka, staraca i dece do samog vrha Golgote. Vrelo je kao pod sačem i blagoslov moje ljubavi kraj zida čini da osetim kako mi se jezik lepi za nepca od silne žedji. Čudim se samo kako se onaj krst koji drže na čelu nije počeo da topi, da sva povorka ne ode do djavola. Za sada se ona gubi u nekakvoj izmaglici od isparenja, smradova i uzdaha, dok žene iz gomile ogovaraju na sočnom italijanskom, devojke namiguju jedna drugoj, a deca se bacaju kamenjem.

Gomila je dugačka i proteže se od same morske obale, pa po grebenu brda do vrha. Izgleda kao da su pre polaska potopili krst u moru i da sada samo more nose na vrh da ga raspnu. Naslućujem kako metal cvrči na žezi i prlji ruke onima koji ga drže i usne onima koji ga ljube i kako se ceo krst užasno isparava ostavljajući debele oživljke soli, ali more je još uvek tamo, splelo se oko krsta kao sedmoglava hidra i sada ga nose prema vrhu da bi ga podvrgli putu iskušenja i muka.

Pri svemu tome ovo mi liči na loše režiran skeč. I ono sa mojim blagoslovom i ta gomila koja se po najvećoj žezi pentra po brdu. Ubedjen sam da su ovi ovde koji se još uvek nazivaju vernicima u stvari najveći fariseji i varvari, zato što je ovde Gospod samo jedan običan vagabund, a Isus nije ništa drugo do jedna mamina maza preko svake mere. Za ove ljude svako brdo predstavlja Golgotu, a, samo zato što nisu pogledali dalje od nosa, sačinili su jedan domaći mit — izabrali najbliže brdo, izgradili do njega asfaltni put, a na vrhu ih, verovatno, čeka kulturno uredjena kafana. Sada uobražavaju da će razapeti samo more da će od njegovog žrtvovanja izgraditi novu veru koja im neće potrajati više od jednog dana, od jedne svete nedelje, a već će idućeg praznika, u nedostatku živih bića koja ranije nisu razapeli, možda izabrati nekog insekta, nekog malaričnog komarca da bi ga poneli na krst.

Hm, hoće da razapnu more, pa neka, ako im uspe neka ga razapnu, neka ga prinesu na žrtvu. Baš bih voleo da vidim kako će im to uspeti, razmišljam i smeškam se zadovoljno očekujući da im se more svakog trenutka otplete s krsta i da sklizne natrag ka obali i dubinama. Neka zatim nose krst prazan i neka razapnu to ništa, valjda će tada imati veru za vjeki vjekov.

Ali povorka se približava vrhu i već prolazi trinaestu kalvariju, a ja još uvek ne vidim more, tog sirotog zvera, kako silazi s krsta i klizi nadole. E baš će ga razapeti, prokletnici, i već se spremam da ustanem da bih pokušao da zaustavim tu krvavu lakrdiju, kada me na suncu napade jedan, pa drugi, pa još jedan poljubac. Bacam cigaretu, pa kažem, neka ide dodjavola, neka ga razapnu, neka oderu kožu tom baš blesavom moru. I vraćam jedan, pa drugi, pa još jedan poljubac i uz to dodajem još toliko, duplo. Baš mi je, bogami, i drago što se pokazalo toliko humano to more, pa je sirotim ljudima dozvolilo da ga razapnu. A u sebi dodajem, pa dobro, šta je to sa mnom, nisam li i ja razapet u ovom nemogućem zagrljaju sa suncem, morem i jednom od njegovih najjedrijih kćeri?

* * *

Isključivo sam za slobodnu ljubav. Za udvaranje po golim stenama, pod akacijama i iznad tra-

getulio alviani *forma n 2 614, 1960.*

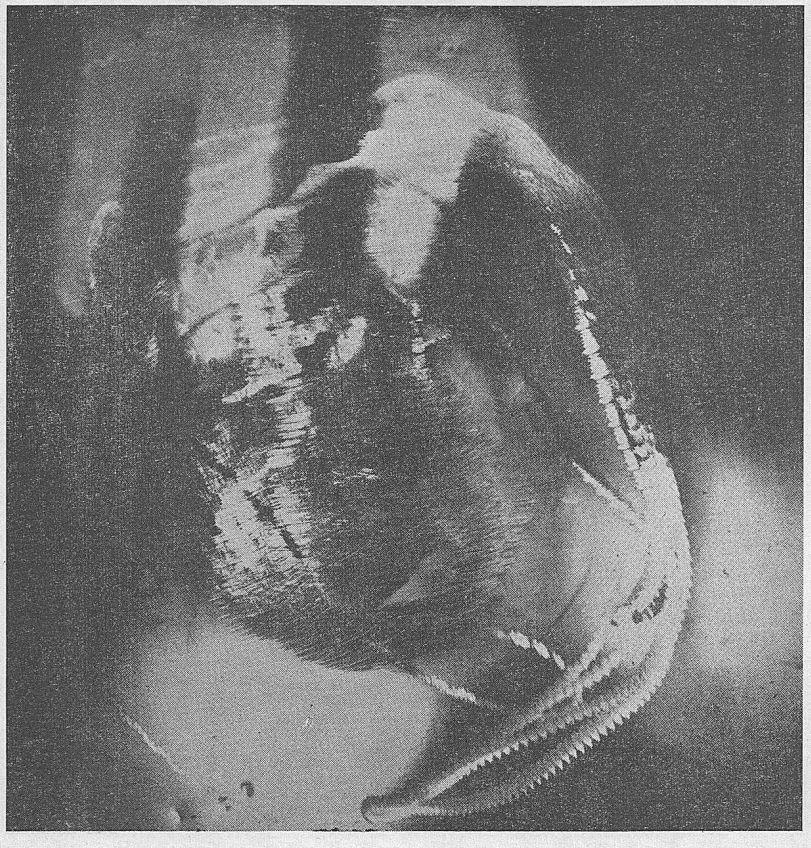

MILOST ZA PESME MRTVIH JEZIKA

1

Milost za pesme mrtvih jezika koje će biti prepevane na jezik mraza.

O, noći u kojoj moje srce izgreva kao svetleća semenka sunca, noći u kojoj uništavam baš onaj sloj Troje, baš onaj sloj ptice, sve zbog toga što neznajući da sam za korak prerano i za pola koraka prekasno u nedosluhu sa trenutkom čiji je pejzaž baš taj jedinstveni sloj Troje, baš taj idealni sloj ptice.

Milost za pesme mrtvih jezika koje će biti prepevane na jezik mraza.

2

Dan ogromne mogućnosti mašte i slavna vatra koja je tako dugo bila zaposlena u vremenu i prostoru kao mudrost. Opljačkana zvezda, napuštena iluzija, izopačeno oko, prevareni svet, tužni svet. Tvoji talasi i tvoji vrtovi. Moj početak i moji prijatelji iz budućih vekova. Samovoljna reč. Prepredeni mesec mart. Lažno voće. Uticaj nepogode. Prevareni svet, tužni svet.

3

(za Ljubomira Simovića)

Jedan odlazi sa sazveždem pod miškom peške preko kontinenta. Drugi se neprestano muva po beskraju. Treći na poleđini mrtve vatre sadi svoju ruku. Četvrti, ònaj u košulji od svile sasušenog dana u stabljikama vaja svoj ljupki lik. Peti je izgubio ključ od svoje tamnice. Pod zvezdom šestog mesto njega vlada strašno nevreme.

4

Mutna voda, nepripitomljena voda. Prezir i slava. Neistinita nežnost pesnika. Ljubavna podlost. Dakle pesma je ono što pesma uništi iznutra i spolja. Tri džeparoša koji su razgovarali o poeziji nisu to znali; a čaša na stolu pretvarala se u pticu i pevala je čas glasom dalekog peska, čas glasom promuklog proleća.

Božidar ŠUJICA

va koje mirišu na med, za trku izmedju niskog borja i smokava sa krošnjama od zagušljivog mirisa, za strmoglavo padanje sa stena u more, i plivanje od jedne uvale do druge, za brčkanje po toplim sprudovima i plažama. Za venčanje u prirodi pored mirti, smilja, zelenika i drugog biblijskog cveća. Pod agavom sa stogodišnjim cvetovima koji imaju drvenasta stabla. Izmedju maslina koje sisaju iz mora dragoceni zejtin. Izmedju roja leptira, poljskog cveća i buba. I, ako je ipak potrebna neka religija, za religiju sa principom unutrašnjeg organa u nama koji nas gradi i razara.

* * *

More, pripadam tebi. I pored svih godišnjih neverstava, opet ti se vraćam. Šta mogu, moje telo je naviklo na tvoje toliko da bih mogao da te ovim rukama zauvek zadavim. Čini mi se da je to najlakše što mogu da učinim.

Zadugo neću zameniti ovu odeću od algi, stalaktita soli, mornarske majice i velikog ključa naše hotelske sobe — za gradjansku odeću jednog prosečnog turiste.

Dockan u noći, poslednji put zamačem pero u more od indiga i pelikana i završavam zapis.

* * *

Na vrhu jednog brda, kasno, uveče, izmedju ruševina nailazim na zmiju. Sikće i ne želi da se ukloni s puta. Prvi put nisam uopšte uzbudjen. Znam da je to samo još jedan znak moje ljubavnice — mora i uopšte me nije briga šta će se desiti. Možda se i samo more prerušilo u zmiju da bi me pratilo.

Ti, kažem, zmijo, skloni se, znam te šta si i čija si. Kaži šta želiš od mene? Da ne bi želela sa mnom da spavaš? Kaži, možemo zajedno da spavamo i možemo da se grizemo ponovo tamo gde treba. Obećavam ti, neću da upotrebim otrovni zub. Nemoj ni ti, pa neću ni ja. Ili ako hoćeš možemo i sa otrovnim. Kažem ti, svejedno mi je.

Zmija je ipak prestala da sikće, otišla je, a ja sam ostao pomalo i razočaran, jer sam znao da ta promena oblika nije ništa drugo do produžetak moje ljubavne igre s morem.

* * *

Cvrčci su ovde velike galamdžije. Pijani, dižu takvu galamu u podne svojim pohvalnim pesmama, izrečenim jednim jezikom golicavim i besramnim, da čoveku dolazi da zapuši uši i da prodje na brzinu.

Kakva nemoralna prepotencija! A zamislite, šta bi bilo kada bih se i ja opio u podne i počeo da se derem kroz ceo grad da volim moju devojku, tu nevernicu, tu kćer mora? Proterali bi me iz grada u roku od 24 časa. Ali, razume se, kao svaki dobro vaspitan momak, ja ćutim.

* * *

Noću, dok ležim na travi u šumi Čikata, slušam buru koja šišti kao u sto žica, u iglama borova. Kao da čitavi baloni svile lete nad mojom glavom, premotavajući se na bale i topove. Bura češlja tu oštru kosu i zatim, namagnetisana, pada dole da bi podigla lišće i suve iglice ka moru.

Tu travu, tu finu postelju od mekog igličastog lišća, te njene zamršene kose — sve je to bura zaplela u nerazmrsiv čvor i meni uopšte nije do toga da rešavam zagonetku čije je šta. Slušam kako naokolo klija posvuda moj poljubac i čini noć još tamnijom, besvesnijom i to mi je dovoljan zaborav.

Kada se sve bude smirilo i zauzelo svoje rangirano mesto, izdaleka će zvezde ličiti na bele kristale soli i neodoljivo pozivati na nova putovanja.

Mali Lošinj, jul 61.

Bogomil DJUZEL

Sa makedonskog preveo Vlada UROŠEVIĆ

SEPTEMBAR 61.

SVET U IŠČEKIVANJU I STREPNJI. — Početak ove jeseni kao i uvek, i opet iznova, donosi čitavu malu galaksiju prirodnih svečanosti, energetsku navalu upravo uzbranih plodova, okernu gamu što počinje da rasipa svoje prisustvo po rastinju koje se naslanja na moj prozor, neuhvatljive draži predvečernjih šetnji uz prevremeno osvetljene bulevare, nepredvidjene i zvučne susrete sa osobama s kojima provodimo dobar deo godine a tek minulo leto nas je odvuklo sasvim različitim putevima. Jedna nepredvidjena septembarska noć, probdevena u ekstatičnom približavanju beogradskoj svetlosnoj kupoli što nas je privukla još ispred Sremskih Karlovaca, svojim opojnim ritmovima i pritajenom lepotom dovodila me je u iskušenje da legnem pored druma i da kao rastkovski namernik otpočinem u kontemplaciji vrhunaravne blagosti, ili da jednostavno zaspim pod sigurnim uzglavljem njegovog Veličanstva boga Peruna. Ali, kako reče moj predostrožni prijatelj, jedini opipljiv rezultat takvog nepromišljenog ponašanja bio bi banalan nazeb ili bolovi u krstima, kojih se, baš u našim godinama, treba lišavati bez trunke sažaljenja.

U ranim podnevnim časovima, u hladne i dostojanstvene hodnike koji beleže više od pola veka predane univerziteteske službe, bojažljivo stupaju mladići netom izišli iz gimnazijskih klupa, usijanih očiju i sa ustima punim neodgonetnutih pitanja, mladi provincijski Rastinjaci što stvarno podmlade i ožive atmosferu studentskih skupova, ukoliko ih grad dragovoljno ne zarobi . . .

Za to vreme jedna sumanuta igra, stravični panoptikum poigravanja sa sudbinom sveta ne prestaje da privlači našu pažnju, da nas uzbudjuje i da nas privikava na svoje krvave spektakle u kojima možemo sudelovati samo kao opredeljeni posmatrači, kao skromni delatelji u prilog ljudske savesti i osnovnog životnog morala, kao borci čija misija ne podleže logičkim sistemima onih što se titraju nerazumnom mogućnošću blistave atomske apo kalipse. Evo nekih odjeka sa svetske političke arene, krcate kontradikcijama, istorijom nanesenim bezumljem, mali kolaž sastavljen od krpica iz „jutarnjih molitvi modernog čoveka", po zgodnom Hegelovom aforizmu. Dakle:

Većina londoskih listova potpuno zaboravlja Irce koji prolivaju krv u Katangi u ime Ujedinjenih nacija i svu svoju ljubav posvećuju „crnoj rasi" — to jest Čombeovim žandarmima, koji se na slikama prikazuju maltene kao nevine žrtve „monstruozne politike svetske organizacije". (Pa ne ka mi još neko kaže da Englezi mogu biti rasisti!)

Da bi se poboljšali odnosi izmedju mladih i starih generacija, u listu „Žen min ži bao" se dalje naglašava da je neophodna koegzistencija izmedju članova partije i vanpartijaca, a posebno izmedju mladih intelektualaca i članova partije i starih profesora i stručnjaka koji su van partije. Od članova partije se traži da respektuju prava i položaj, da učvrste veze i da se brinu o ideologiji i životu starih intelektualaca . . .

Jedan engleski radnik je izjavio: „Bio sam počeo da se udvaram devojci i da je izvodim. S tim je svršeno. Umesto toga, kupio sam kola."

Avion u kome se nalizao Dag Hammarskjöld generalni sekretar OUN, srušio se iz još nepozna tih razloga kod mesta Ndola u Se vernoj Rodeziji.

Na sednici zapadnonemačke vlade doneta je odluka o produženju vojne obaveze pripadnicima Bundesvera za tri meseca. Ova dopuna zakona o vojnoj obavezi odnosi se na 30.000 vojnika Bundesvera koji su, krajem septembra, trebali da budu pušteni kućama.

Posle izdržane sedmodnevne kazne, na koju je bio osudjen zbog predvodjenja „sedećeg štrajka" protiv atomskog naoružanja, čuveni engleski filozof lord Bertrand Russel pušten je iz londonskog zatvora.

U intervjuu objavljenom u „New York Herald Tribuneu" ministar odbrane SAD MacNamara je izjavio da će SAD upotrebiti nuklearne bombe „bilo ko je veličine i u bilo kojoj količini" kao odgovor na napad, ukoliko je to nužno da zaštite svoje životne interese. MacNamara je izjavio da su SAD utrošile dve milijarde dolara da bi učvrstile svoje nuklearuno naoružanje.

Sovjetski admiral Golovko izjavio da Sovjetski Savez raspolaže atomskim podmornicama naoružanim najmoćnijim raketama raznih tipova. Prema njegovim rečima, Sovjetski Savez ima atomskih podmornica ne manje od SAD, ali da su one brže od američkih podmornica.

I tako, posle Beogradske konferencije koja je jednodušno i ubedljivo svetu uputila poruku povratka ljudskom razumu i dostojanstvu, i pošto su joj obe antagonističke sile dale za pravo i uprkos tome nastavile na putu besmisla i mogućeg sveuništenja, nama jedino ostaje da produžimo izgradnju onog što je postalo deo našeg života i da verujemo da će, nasuprot svim ovim himerama ljudskih nečistih savesti i niskih strasti, život ipak pobediti na svim linijama ,onako kako je Marko Ristić lucidno zabeležio povodom jednog velikog životnog puta na ovim našim meridijanima.

NOSOROZI U BEOGRADU. — Početak pozorišne sezone u Beogradu obeležen je premijerom Ionescovog „Nosoroga" na sceni Narodnog pozorišta. S obzirom da je Ionesco u našim granicama još nedovoljno poznat pisac i da fama o avangardnosti njegovog „anti-teatra" nikako nije u srazmeri sa stepenom stvarnog poznavanja njegovih tekstova, interesovanje je bilo znatno, utoliko pre što se oko njegovog slučaja angažuje pozorišna kuća sa najčvršćim tradicionalnim i konvencionalnim sponama. Scenski rezultat gotovo se mogao predvideti: dobili smo predstavu u kojoj je reditelj Bojan Stupica svojom linearnom koncepcijom drame, svu potencijlnu mnogosmislenost teksta sveo na travestiranje osnovnih etičko-političkih deformacija našeg vremena, i u kojoj su glumci, najvećim delom, uzaludno ulagali napore kako bi ovoj scenskoj tvorevini dali pročišćen scenski oblik.

No šta se ovog puta desilo sa samim Ionescom, u „Nosorogu", van konkretnih beogradskih nedaća? Dok je u ranijim svojim tekstovima, u „Ćelavoj pevačici" i „Lekciji" na primer, dosledno razarao dramsku fabulu, poigravao se sa ustaljenim pozorišnim konvencijama i uslovnostima, i neodoljivim paljenjima destruktivnog humora, koji svoje uslovnosti vuče iz dobro pročišćenih izvora dadaističke negacije, i kojim je dovodio do besmisla uobičajene komunikativne veze, govor, — svedočio raskol izmedju realnosti i čovekove svesti, po strani od bilo kakvih ideoloških i moralnih eksplicitnih odredjenja, — u „Nosorogu" Ionescu navlači propovedničku odoru i pokušava da nas obavesti u kojoj meri je zabrinut za sudbinu ljudskog specijesa. Ovog puta znatno zainteresovaniji za komunikativnost poruke koju želi saopštiti, Ionesco se vraća mnogim „blagodetima" standardne dramaturgije, pa time izvesne svoje vrline automatski preobraća u mane, odnosno, u novoj moralističkoj zaoštrenosti scenskog smisla pojavljuju se napukline koje ranije nisu imale prilike da odigraju bit ugo: ne samo što se razvoj dramske fabule ne odigrava na najbriljantniji način, već je drama lišena onih poetskih valera koji su u predjašnjim slučajevima bili sastavni deo piščevih zavodljivosti.

Sam Ionesco poseduje jednu izrazito neistorijsku svest, ako hoćemo odredjenije, metafizičku svest koja u jednoj statičnoj situaciji na dinamičan i ekspresivan način govori o utvrdama apsurda u čovekovom doživljavanju stvarnosti. Povezano s tim, sve ostale kategorije i fenomeni shva taju se neistorijski i na ekstremno individualistički način koji ni kako ne pogoduje konstruktivnoj ambiciji. U „Nosorogu" Ionesco je vratio važnost racionalnim elementima, ali u osnovnoj poruci svoje moralističke basne nije u potpunoj meri uspeo da osvetli bitnu ugroženost čovekove prirode, a Bojan Stupica je svodeći žaoku pamfleta na fašističkа izob ličenja, ostavio prisutne gradjane u postojanom ubedjenju *da su nosorozi neki drugi*, tako da su posle dugotrajnog aplauza, kojim je Ionesco i u našim okvirima proizveden u bulevarskog dramskog pisca, mogli da zadovoljni odu kućama i da se posvete dražima jugoslovenske televizije, *oni koji nisu nosorozi.*

*

Na jednoj specijalnoj predstavi pruža mi se prilika da vidim film koji je ove godine dobio Zlatnu palmu na ovogodišnjem Canneskom festivalu, „Posle toliko godina" (Une si longue absence) režisera *Henri Colpia*. Ovaj mladi Francuz je imao samo nameru da nam ispriča jednu priču, i on je to učinio, ali sa toliko tananog lirizma, celinom svega onog što je dolazilo u polje širokog objektiva i nenametljivim ali geometrijskim pokretima kamere, da je to sve uslovilo nesvakidašnji doživljaj jednog odliva zastrašujuće lepote. Završetak filma je izuzetno impresivan i prodoran: naporima jedne žene da svom nekadašnjem suprugu koji je u nemačkom koncentracionom logoru oboleo od amnezije, povrati pamćenje, pridružuju se dobroćudni i dokoni sugradjani male francuske varoši. Jedne večeri dok junak (u izvanrednoj kreaciji Georgesa Wilsona, poznatog nam od gostovanja Vilarove grupe) iščezava mračnom ulicom, skupina ljudi čini poslednji korak; razležu se povici: „Stani, Landrier!" I tog trenutka, oronuli mehanizam ljudskog bića nalazi samo toliko snage da stane i da u nejasnom magnovenju krajnje prestrašenosti ili nesvesnosti prinudnog pokreta, digne ruke iznad glave u znak predaje! To je sekvenca u kojoj se na najplemenitiji način evocira čovekova drama koja se odigrala za vreme drugog svetskog rata, osuda koja se situira u čistoti ljudskog bola. I tu se film završava: Thérèse (Alida Vali) će reći: „Još ima nade, treba čekati zimu," i tu je zbilja kraj, ostaje samo nada i neumitno delovanje vremena, treba ostaviti otvorena vrata godinama . . .

UZ PONOVLJENA ČITANJA. — Knjiga *Svete Lukića* „Buna protiv reči" još uvek na mom pisaćem stolu. Plodovi i novi plodovi Svete Lukića postali su u poslednje vreme povod i osnova učestalih debatovanja, ushićavanja i osporavanja, sudbina što, ne slučajno, zatiče retke, doprinoseći nove boje i zamračenja, uz nehotičnu potencijalnu opasnost novog literarnog mistifikovanja na pomolu. Počev od onog najgrubljeg previda i notornog profesorskog slepila, kod kojeg se usled beznadne nerasposnatljivosti literarnih rodova i žanrova, označenih timofejevskim žargonom, previdjalo i potpuno zanemarivalo slojevito smisaono bogatstvo poglavlja „Kažu se perspektive", uzetog sasvim slučajno za primer, pa do delikatnijih nesporazuma i u krajnjoj liniji neodrživih ideoloških interpretacija, — pružala se zavesa otpora jednoj sasvim neuobičajenoj književnoj tvorevini sa natpisom „Razlozi", čiji je ozbiljniji tretman iniciran tek pre nepunu godinu dana (R. Popov, D. Makavejev, a još ranije: Miroslav Egerić); sa pojavom druge Svetine knjige „Neko vreme" ti zagovori su marginalno proširen i usloženi, kritičarski ipak naklonjenim intervencijama, ali ne još u onoj meri koju prividno obećavaju ogranci zagrcnu tih studentskih auditorijuma.

Prodorno sagledavanje mogućnosti reči s one strane njenih ograničenja dovodi do niza skeptičnih iskustava čija bi jedina moguća, relativna vrednost bila u njihovom konačnom prevazilaže-